

TiO brengt het taalonderwijs op een hoger plan

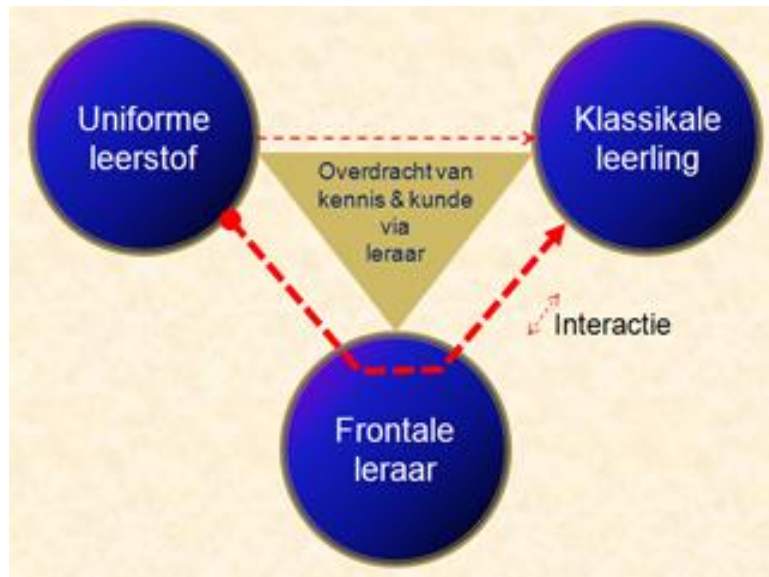
Marco Leeuwrik & Ton van Bruggen

TiO-scholen nemen een beslissende voorsprong op weg naar een type onderwijs dat er onherroepelijk komt. Schrijven is op school altijd gefocust op aspecten als correspondentie en informatieoverdracht. Veel belangrijke waarden zijn onbelicht gebleven, mede doordat ze niet onderwijsbaar zijn in een klassikale setting. TiO zet schrijfvaardigheid voor het eerst en terecht prominent op de onderwijskaart.

In 1998 behaalde educatief ontwikkelaar Ad Bok zijn doctorsgraad aan de Universiteit van Utrecht met zijn proefschrift "Taalonderwijs in Ontwikkeling". Zijn gelijknamige, revolutionaire computerprogramma is nu bezig met een gestage opmars in Nederland. Inmiddels werken ruim 40 duizend leerlingen op meer dan honderd scholen met het schrijfprogramma TiO. Het werd daarom hoog tijd voor een eerste landelijke studiemiddag.

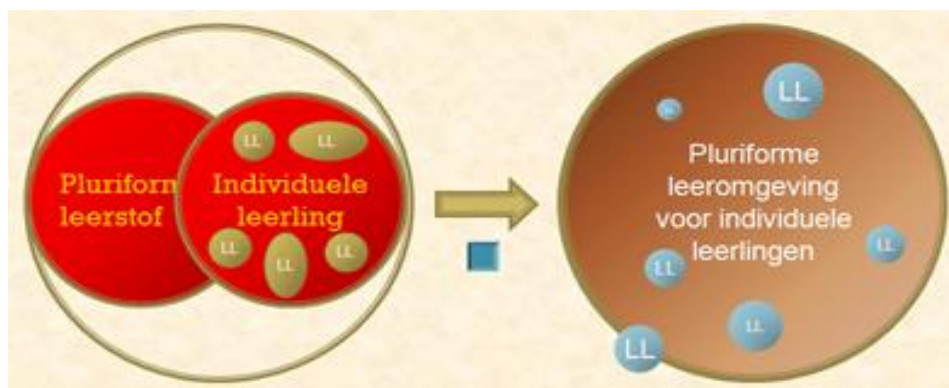
5 maart moest een studieuze middag worden.. En dat werd het ook met een goed gevuld en strak gepland programma in theater De Flint te Amersfoort. De middag was verdeeld in drie sessies. Bok zelf nam de eerste en derde sessie in de grote zaal voor zijn rekening. Tijdens de tweede sessie was er in de drie foyers gelegenheid voor de ruim 150 deelnemers om met elkaar van gedachten te wisselen over het programma dat de schrijfvaardigheid van onze leerlingen op een hoger plan moet brengen.

Tijdens het eerste gedeelte van het programma legde Bok uit dat hij met TiO een nieuwe onderwijsvorm voor ogen heeft, waarbij de computer de docent enkele belangrijke taken uit handen neemt. Taken waar de docent door zijn overvolle klassen niet aan toe komt. Al sinds 1950 hebben we in Nederland een onderwijssysteem waarin we voor een klassikale leerling een frontale leraar plaatsen die uniforme leerstof aanbiedt. De leraar legt uit, de leerling maakt oefeningen, volgt een door de leraar uitgestippelde route van lessen en krijgt tot slot een toets waarin slechts een paar onderdelen van het geleerde worden teruggevraagd. Vervolgens haalt de leerling een 7,3 voor Nederlands. Maar als hij de school verlaat, blijkt hij niet over de taalvaardigheid te beschikken die de samenleving van hem verlangt.

Het klassieke onderwijsmodel

TiO pakt het taalonderwijs op een nieuwe manier aan. In een rijke leeromgeving biedt het programma de leerstof pluriform aan de individuele leerling aan. De leerling doet dus niet eerst oefening 1 en dan oefening 2 enz., maar zoekt in zijn eigen tempo zijn eigen weg in de aangeboden leerstof. Dit houdt dus in dat leerlingen niet allemaal hetzelfde traject doorlopen. “Wij zijn gewend altijd ons bord leeg te eten,” aldus Bok. “In TiO mag je overal van proeven, maar je bord hoeft niet steeds leeg.”

Het onderwijsmodel van TiO

Is de docent nu overbodig geworden? Absoluut niet. De docent is een vitaal onderdeel van het leerproces dat leerlingen met TiO doormaken. Hij moet zich daar terdege van bewust zijn. Werken met TiO geeft docenten een unieke kans om meer inzicht te verwerven in het leren van kinderen. Voor de docent is er een nieuwe rol, die van coach van leerprocessen. Naast coach is de docent in TiO ook supervisor, participant en inspirator: hij houdt de voortgang van de leerlingen in de gaten, geeft het goede voorbeeld en stimuleert zijn leerlingen. Er is in TiO veel vrijheid, maar geen vrijblijvendheid.

Leren schrijven is een buitengewoon complex proces: we missen inzicht in de precieze bouwstenen die zorgen voor de ontwikkeling van de schrijfvaardigheid. Ook weten we niet hoe de samenhang tussen die bouwstenen tot stand komt, hebben we geen inzicht in het begin- en eindpunt van de ontwikkeling of in de voortgang van het leerproces. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het schrijfonderwijs zo moeizaam van de grond komt.

In TiO krijgt de aspirant-schrijver hulp op maat tijdens het schrijven. Daarvoor biedt TiO een compleet arsenaal aan tips. Bok onderscheidt algemene, specifieke en grammaticale hulp. Hij gaat ervanuit dat ieder mens beschikt over bijzondere leer-krachten, waaronder een regelgenererend vermogen. Net als bij de natuurlijke taalontwikkeling van kinderen, kunnen leerlingen in TiO door intensief contact met een rijke leeromgeving zich de aangeboden hulp eigen maken.

Bij de ontwikkeling van TiO is Bok zich gaan afvragen welke bouwstenen bijdragen aan een goede tekst. Hij kwam uiteindelijk op enkele honderden uit (spanning, structuur, nuance, ontleden, spelling, ontsporingen, conclusie, verbindingszin, revisie etc.).

Binnen TiO-A bekwamen leerlingen zich in de eerste fase van het beter leren schrijven in een aantal algemene vaardigheden, die leerlingen aanscherpen door het opvragen van hulp, algemene suggesties en specifieke voorbeelden op het gebied van gebruik van humor, structuur, woordenschat, helderheid in formulering etc. Op basis van redelijk open aangezette, gegeven titels en onderwerpomschrijvingen kunnen leerlingen hun eigen tekst in ruwe versie tikken. Twee- à driehonderd woorden per tekst leveren

genoeg kwantiteit om dat ruwe materiaal aan een grondige, kwalitatieve revisie te onderwerpen. Die revisiefase is, zoals de meeste moderne schrijfmethoden ook tonen, essentieel. De schrijver denkt na over zijn gebrachte boodschap en over de gekozen vorm waarmee die boodschap geformuleerd is. Verduidelijking en verfraaiing leiden tot schrijfproducten die de moeite waard zijn, in een eigen online TiO-jaarboek bewaard te worden.

De stap naar TiO-B volgt automatisch, nadat een leerling –afhankelijk van niveau en jaarlaag- een vastgesteld aantal A-teksten heeft geschreven. TiO-B beoogt de verworven vaardigheden praktisch in te zetten bij specifieke schrijftaken als het betoog, het verslag, maar ook de recensie, de samenvatting en het werkstuk. Onmisbare onderdelen als ‘labeling’, argumentatie, verbindingszinnen, maar ook een rijke verzameling tekstopeners, conclusiesjablonen en vormen van web-literacy passeren de revue. Tevens is er ruimte om hogere cognitieve vaardigheden te ontwikkelen door te oefenen met competenties als definiëren, extrapoleren, abstraheren en relativeren. En dat allemaal op een aansprekend niveau: niet door de knieën buigen maar

aanspreken op kennis en interesse. Er is echter meer: een leerling kan via certificering bij zijn docent aandacht vragen voor zijn toegepaste verworvenheden, door hem te wijzen op bewust aangebrachte en zichtbare formuleringen. Ook het kwalitatief wegen van gebruikte bronnen, alsmede het formuleren van onopgesmukte, heldere zinnen kan zichtbaar gemaakt worden.

Is een leerling klaar en heeft hij behoefte aan inzicht in zijn vorderingen ten opzichte van zijn vorige tekst, dan kan hij de 'tekstweger' inzetten. Die functie kan inzicht geven in de meeste parameters die het programma kan 'scoren': gebruik van lange en korte zinnen, beeldspraak, idioom, onderschikking, of bijvoorbeeld het gebruik van signaalwoorden. Werken met TiO-B vraagt meer van een leerling dan het werken in TiO-A, maar dat is niet erg. Niveau brengt verplichtingen met zich mee, volgens Bok, en naarmate je groeit in je schrijftaken, hoef je jezelf minder kennis eigen te maken en zijn de teksten die je ook hier in je jaarboek kunt opslaan, stelselmatig veel beter wanneer je optimaal gebruik maakt van de 'feed forward' (een door Bok bedachte benaming van de hulp die TiO aanbiedt). Uiteindelijk mag een leerling, na voldoende oefentijd in zowel TiO-A als TiO-B, gefaseerd grasduinen in wat TiO-C hem te bieden heeft.

In TiO-C vindt de leerling 'grammatica op maat', dus schrijfhulp die laat zien hoe en waarom grammatica de schrijver verder kan brengen en het schrijfproduct kan verbeteren. Indachtig de didactiek achter TiO kiest Ad Bok ervoor, grammatica niet ouderwets aan het begin van de schrijfcyclus 'aan te leren', maar in te zetten als instrument ter verbetering van een al vervaardigd schrijfproduct. In deelonderwerpen als 'ellips', 'samentrekking' en 'verwijzing' toont TiO-C mogelijk- en onmogelijkheden en geeft het programma de schrijver de kans, zich via toetsing te verbeteren mits de leerling bereid is, daarvoor de nodige theorie in te zetten. Die kun je al beheersen, maar zeker ook verwerven binnen TiO-C.

Bovenstaand relaas bewijst dat TiO-schrijven niet alleen veelomvattend is, maar ook gebaseerd op uitgangspunten die de gebruikende docenten goed moet begrijpen. TiO is neergezet als een rijke leeromgeving, vol van kansen, mogelijkheden, theoretische én praktische onderbouwing, die Bok 'feed forward' noemt. Op elk moment in het schrijfproces kan een leerling hulp vragen in de vorm van voorbeelden, suggesties en checkpoints. Schrijven móet; herschrijven overigens ook. Waar je pas tennissen leert door jarenlang te oefenen, pas iets van de Italiaanse cultuur gaat begrijpen door er rond te lopen, leer je volgens Bok ook pas goed schrijven door veel 'vlieguren' te maken. Door doorlopend geconfronteerd te worden met stof, ontkomt een leerling niet aan leren, zo is de filosofie. En die werkt. Zolang leerlingen maar regelmatig schrijven en inzetten op het niveau dat ze aankunnen, kunnen zij door hun begeleidend docent geprikkeld of geprest worden een tandje bij te zetten of een niveau hoger te gaan. Daarom is de leraar niet degene die zich terugtrekt en afwacht, maar degene die zich actief bemoeit met de ontwikkeling van zijn leerlingen en TiO als schrijfactiviteit effectief inzet binnen zijn onderwijs, daarbij gesteund door zijn vakgroep en zijn school.

De tweede sessie had tot doel, TiO-docenten met elkaar in gesprek te brengen. Ter inspiratie lag op de tafels een tiental kaarten met prikkelende stellingen waarop men kon reageren. Sommige stellingen logen er niet om:

“Een docent die meer uren vraagt voor de algemene cognitieve en communicatieve ontwikkeling van zijn leerlingen, zou daar alle ruimte voor moeten krijgen.”

of “Leerlingen zijn een scherpe spiegel van hun docenten. Een docent die zegt of uitstraalt: ‘Zoek het zelf maar uit, TiO is mijn ding niet’, creëert leerlingen die precies hetzelfde zeggen.”

Stof tot nadenken, derhalve. Veel docenten grepen de kans deze tweede sessie te gebruiken om vondsten en grieven met elkaar te delen. De behoefte aan dergelijk onderling contact bleek groot en de tijd die ervoor gepland stond te kort. Dat hier op een volgende studiedag meer gelegenheid voor zal komen, werd al snel duidelijk.

TiO-docenten in gesprek

Het derde deel van het programma betrof een presentatie van de jongste uitbreidingen van TiO. Veel aanwezigen gebruiken inmiddels al TiO-B, waar anderen met hun klassen de kennismaking met TiO-A nog niet afgerond hadden. Daarom had de TiO-groep besloten, maker Ad Bok naast de introductie van TiO-C, grammaticale kennis en kunde, nog het nodige te laten vertellen over de specifieke schrijfvaardigheid binnen TiO-B.

Het onderdeel TiO-C, nog volop in de maak, kreeg zijn lancering aan het slot van de middag. Bok vertelde dat hij TiO-C opgezet heeft met conventies van de moderne ‘game’ in het achterhoofd: doorlopend word je via testjes uitgedaagd je technische taalvaardigheid te tonen, je taal lenig te gebruiken en scherp te analyseren. Speels, maar to the point en niet gemakkelijk. Zit je niet op je ‘level’, dan word je na één fout uit het onderdeel verbannen, totdat je na het opvijzelen van je kennis in staat bent het testniveau goed aan te kunnen. “Als een leerling zit te gamen,” zo stelt Bok in Amersfoort, “dan vindt niemand het raar als je uit je ‘level’ gegooid wordt. Hier is dat net zo: mis je de ‘skills’, dan is de ‘game over’ en mag je pas weer meedoen als je geleerd hebt van je fouten. Terug naar af, lekker ouderwets!” Gelach stijgt op uit de aandachtig luisterende rijen. Het is de aanwezigen duidelijk: spelenderwijs door TiO-C getest worden, maar –net als alle andere onderdelen- niet vrijblijvend.

De diverse ontsloten onderdelen van TiO-C werden door Ad Bok aan de zaal getoond als uitsmijter van een middag die niet alleen discussie aanjoeg, maar ook en vooral bewonderende geluiden genereerde. Gediscussieerd werd er nog volop, met makers, medewerkers, maar vooral door gebruikers onderling. Hoewel de TiO-middag keurig op tijd afsloot, bleek de gelegenheid tot

napraten te kort om lucht te geven aan al die indrukken die volgens aanwezigen bewezen dat 'TiO niet zomaar een programma is, maar een verfijnd stuk gereedschap dat het waard is een volwaardige plaats in het onderwijsaanbod te krijgen,' aldus een enthousiaste docent. De middag die gebruikers de mogelijkheid tot uitwisseling, discussie en verdieping bood, krijgt in het nieuwe schooljaar een vervolg. Promotie daarvoor blijkt nauwelijks nodig: betrokken gebruikers blijken zeer wel in staat op een dag als deze voldoende inhoud te zoeken én te vinden om geïnspireerd terug te keren op de schrijfwerkvloer.

Voor meer informatie over TiO kunt u terecht op www.tioschrijven.nl